

Afsnit 8. 2. Slesvigske Krig (1864): Succes og sejr til søs - men på land var nederlaget totalt

Midt i billedet ses fregatten Sjælland efterfulgt af linieskibet Skjold,

Til lands var danskerne overalt på tilbagetog i krigen 1864, men flåden sørgede for de alt for sjældne opmuntringer til en efterhånden modløs og krigstræt dansk befolkning.

Flåden var knapt nok udrustet før krigen brød ud, men alligevel lykkedes det at etablere en total flådeblokade mod de tyske havne.

De samlede østrigske og preussiske flådestyrker kom aldrig til at udgøre en reel trussel mod den danske flåde, men krigen blev desværre ikke kun afgjort til søs.

De truende politiske forhold havde medført, at man allerede i slutningen af 1863 var begyndt at træffe forskellige militære forholdsregler, der bl.a. betød at man i november 1863 påbegyndte en krigsudrustning af flådens skibe.

Det lykkedes dog ikke at få hele flåden færdigudrustet inden fjendtlighederne startede 1. februar 1864, men flåden var dog alligevel klar til at løse sin del af opgaven.

Flåden atter i krig

Efter at de første prøjsisk-østrigske tropper havde overskredet Ejderen, blev der omgående udsendt en enslydende ordre til de udrustede danske skibe:

"Alle Skibe under hvilket som helst tysk Flag ville være at opbringe og indbringe til nærmeste havn".

Den danske flådes opgaver under denne krig var:

- Tilintetgøre eller blokere den prøjsiske flåde, så et angreb fra søsiden var udelukket og samtidigt sikre søvejen for de danske militære og merkantile transporter.
- Støtte til hærens operationer ved direkte indgriben fra søen, samt
- Etablering af en handelsblokade af de tyske havne

Ved krigsudbruddet i februar 1864 fik flåden til opgave at etablere en blokade af de tyske havne. Der blev udrustet to eskadrer, en i den vestlige Østersø under orlogskaptajn F. Muxoll og en i den østlige Østersø under kommando af kontreadmiral C. E. van Dockum, hvor de eneste tyske søstridskræfter, enheder i den nyetablerede preussiske flåde, havde base.

Flådeblokade

Model af skruefregatten NIELS JUEL

Skruefregatten Niels Juel, under kommando af orlogskaptajn Johan L. Gottlieb, havde siden slutningen af januar været stationeret i Skagerak for bl.a. at holde et vågent øje med 3 preussiske kanonbåde, der muligvis opholdt sig i Nordsøen.

Det viste sig dog, at kanonbådene ikke befandt sig i Nordsøen for nærværende.

Da krigen brød ud 1. februar, fik chefen allerede et par dage efter ordre til at forlade den norske kyst og forlægge til farvandet mellem Borkum og Helgoland.

Kort efter fik Niels Juel ordre til at sejle gennem den engelske kanal og udvide operations området, så det strakte sig indtil Falmouth.

Opgaven var fortsat at holde øje med eventuelle preussiske orlogsfartøjer og samtidigt opbringe ethvert tysk handelsskib, som det måtte møde.

Orlogskaptajn Johan L. Gottlieb

Tilstedeværelsen af den danske skruefregat Niels Juel i Nordsøen og den engelske kanal vakte stor opstandelse i tyske rederkredse. Frygten for at blive opbragt var stor!

Vejret i Nordsøen var imidlertid hårdt på denne årstid og i midten af marts måtte fregatten efter nogle havarier returnere til København.

Fregatten blev afløst af skruekorvetten Dagmar, chef kaptajnløjnant G. F. W. Wrisberg, og det skulle snart vise sig, at den danske flådeblokade var lige så effektiv som den var under den 1. slesvigske krig 1848-50

Skrue Korvetten Dagmar

I kamp for første gang

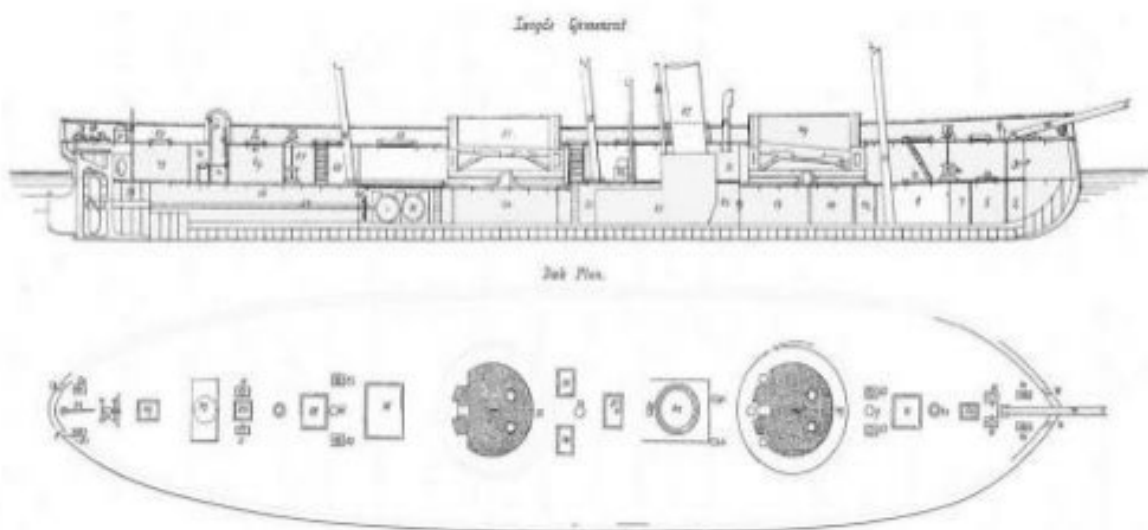

Orlogskaptajn
Hans Peter Rothe

Den danske flådes nyeste skib, panserbatteriet ROLF KRAKE, havde netop året før afsluttet prøvesejladser i Østersøen, da krigen mod Preussen og Østrig brød ud 1. februar 1864.

Ved krigsudbruddet var skibet ikke udrustet og først 11. februar 1864 kunne skibet hejse kommando, med den 51-årige orlogskaptajn Hans Peter Rothe som chef.

Panserbatteriet og dets 141 mands besætning blev omgående beordret til at indgå i Eskadren i Østersøens vestlige del, med station ved Sønderborg.

Sidetegning og dæksplan af panserbatteriet ROLF KRAKE

Hurtigt i krig

Allerede 18. februar, blot en uge efter at skibet havde forladt København, skulle panserbatteriet komme til for første gang at affyre sine 4 stk. 60-punds glat-løbende kanoner for alvor.

Rolf Krake fik til opgave at beskyde en bro, som preusserne havde slået over udløbet fra Nybøl Nor.

Skibet stod derfor ind gennem Flensborg fjord og udfor Egersund begyndtes nu en kraftig indirekte beskydning af broen. Det grundede farvand tillod ikke Rolf Krake at gå så tæt på, at man kunne få et direkte skud ind.

Efter 1½ time og efter at have afgivet 57 skud og selv været under kraftig beskydning besluttedes det at returnere til Sønderborg.

Skibet var selv blevet truffet ca. hundrede gange og havde tre sårede ombord, men det var ikke lykkedes for det preussiske artilleri at gennembryde Rolf Krake's panser, selv om de preussiske skud var blevet afgivet på mellem 1400 og 2000 meters afstand.

Preussisk bestyrtelse

Efter at Rolf Krake var returneret til ankerpladsen ved Sønderborg, blev dens skader besigtiget af en kommission fra Orlogsværftet i København.

Kommissionen mente umiddelbart, at skibet skulle sendes til København for reparation, men den danske Overkommando mente, at man ikke kunne undvære skibet i området, og skaderne blev derfor udbedret med lokal assistance mens skibet de næste dage lå i Sønderborg.

Hos preusserne havde panserbatteriets indsats til gengæld vakt en vis bestyrtelse. Det var første gang, at de oplevede et panserbatteri i aktion.

Desværre viste historien, at samarbejdet mellem den maritime ledelse og hærens ledelse ikke var udviklet, og dermed fik den koordinerede indsats ikke den betydning, som det måske kunne have fået. Dertil var mulighederne for at kommunikere mellem skib og land ikke tilstrækkelige.

Fortsat rekognoscering i området

22. og 26. februar var ROLF KRAKE atter på rekognoscering i Vemmingbund for at undersøge, hvorledes det gik med den formodede opstilling af de preussiske artilleristillinger.

Men selv om skibet ofte kun var 500 meter fra land, kunne man ikke observere hverken troppe-bevægelser eller anden militær aktivitet. Skibet blev da heller ikke udsat for nogen form for beskydning fra land.

Området omkring Als

Ny trussel fra syd

For at beskytte den tyske handelsflåde mod den totale danske blokade, besluttede Østrig, der var allieret med Preussen i det tyske forbund, sig for at sende en større flådestyrke fra Middelhavet til Nordsøen, for om muligt at bryde den danske flådeblokade.

Allerede i begyndelsen af marts 1864 havde Marineministeriet modtaget efterretninger om, at østrigerne forberedte afsendelsen af denne flådestyrke til danske farvande.

Dette bevirkede, at Marineministeriet omgående besluttede at formere en Nordsø-eskadre, bestående af fregatten Niels Juel som flagskib, med orlogskaptajn Edouard Suenson som eskadrechef, samt skruekorvetterne Dagmar og Hejmdal, med henblik på at imødegå denne nye trussel.

Skruekorvetten Hejmdal

Stormen på Dybbøl

Klokken 3 om morgenen 28. marts 1864 indledte de preussiske tropper det første stormangreb på stillingerne ved Dybbøl.

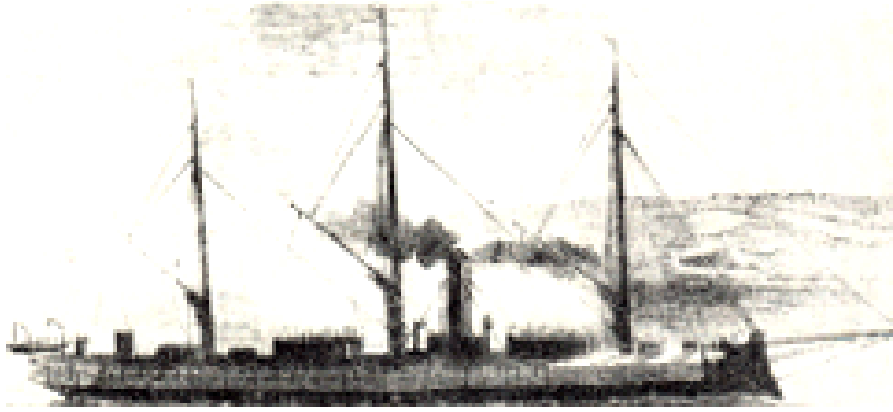
Så snart det lyste, lettede panserbatteriet Rolf Krake fra Sønderborg og begav sig ind i den nordlige del af Vemmingbund. Her blev den omgående beskudt fra de højtliggende preussiske artilleristillinger ved Broager.

Fra panserbatteriet kunne man se, hvad der foregik, og chefen, orlogskaptajn Rothe valgte omgående at stå ind i Vemmingbund for at støtte de danske styrker, selv om han ikke havde modtaget det aftalte signal.

De fremrykkende fjendtlige kolonner blev omgående taget under beskydning, samtidig med at Rolf Krake også selv blev udsat for en kraftig fjendtlig beskydning.

Skibet modtog flere træffere, men valgte dog ikke at besvare ilden. Det fortsatte til slugten foran de to forreste skanser i Dybbøl-stillingen, skanse I og II - hvor panserbatteriet åbnede en særdeles virkningsfuld flankeld mod de fremrykkende preussiske tropper.

Trods det, at Rolf Krake modtog utallige træffere, lykkedes det alligevel for skibet at gribe forstyrrende ind og afgive i alt 95 skud mod de preussiske styrkers fremrykning på den højre fløj. Ja, en overgang blev preusserne endda kastet tilbage her.

ROLF KRAKE i Vemmingbund med nedklappet lønning

Beskydningen fra panserbatteriet sammen med den indædte modstand fra de danske stillinger gjorde, at der hurtigt kom uorden i de preussiske rækker, hvorefter angrebet gik i stå.

Den preussiske hovedstyrke valgte at retirere, medens en mindre styrke, der ikke fandt det muligt at trække sig tilbage gennem Rolf Krakes spærreild, blev tilfangetaget af de danske styrker. I alt blev 1 officer og 26 mand tilfangetaget.

Men Rolf Krake's indsats kunne naturligvis ikke få nogen afgørende indflydelse på indsatsen til lands, og da de danske tropper omkring middag var blevet trængt tilbage mod Sønderborg, valgte chefen at holde skibet gående for nogen tid uden for preussernes skudvidde.

Atter engang havde preusserne set, hvad et panserbatteri kunne udrette!

Det preussiske stormløb mod Dybbøl var i første omgang blevet afværget, og efter at have afskudt 38 granater returnerede panserbatteriet til Sønderborg. Rolf Krake havde ikke lidt noget tab af personel, men havde atter fået en del skader.

Overkommandoen udtalte, at ilden fra Rolf Krake havde haft en fortrinlig virkning

Fiskenet mod panserbatteriet

Nu besluttede preusserne at benytte utraditionelle metoder for at stoppe Rolf Krake's indblanding. De følgende nætter udlagde de derfor et større antal fiskenet i Vemmingbund.

Formålet var helt klart, at panserbatteriet enten skulle få dem i skruen, eller at man af frygt herfor, ikke ville lade skibet gå ind i bugten.

Fra Rolf Krake blev nettene dog hurtigt observeret og en tåget morgenstund, 10. april, sendte skibet et af sine fartøjer ind i Vemmingbund for af optage nettene eller sænke dem.

Det lykkedes hurtigt for fartøjets fører, løjtnant W. B. Jespersen, at få uskadeliggjort adskillige net. Men da tågen lettede, blev fartøjet beskudt fra preussisk side, og de blev nødt til at trække sig tilbage.

Den østlige eskadre

Den østlige eskadre blev formeret sidst i februar under kommando af kontreadmiral van Dockum.

Kommandørkaptajn C. van Dockum, chef for Østersøeskadren

Den bestod da af skruefregatterne Jylland og Sjælland,

Skruefregatten Sjælland

Skruefregatten Jylland

samt skruekorvetterne Thor og Heimdal

skruekorvetten Thor

Preusserne rådede over en eskadre under Kapitän zur See Jachtmann, der, da den blev kampklar i midten af marts, bestod af den lukkede skruekorvet Arcona, (26 kanoner, 12,4 knob), og den åbne skruekorvet Nympe, (13 kanoner, 12 knob), med station i Stettin/ Swinemünde samt en flotille bestående af hjuldampere Loreley, (4 kanoner, 10,5 knob), 18 dampkanonbåde og 4 kanonjoller med base i Stralsund.

16. marts observerede Jachtmann, at den danske eskadre, der lå for anker 2 sømil øst-sydøst for Sassnitz, nu kun var på tre skibe. Fregatten Jylland var nemlig blevet sendt til København med maskinskade, så tilbage var kun Sjælland, (42 kanoner, 10 knob), og samt de to korvetter Thor (14 kanoner, 9 knob) og Hejmdal (16 kanoner, 10 knob)

Jachtmann besluttede derfor at forsøge at bryde den danske blokade dagen efter med de ovennævnte styrker.

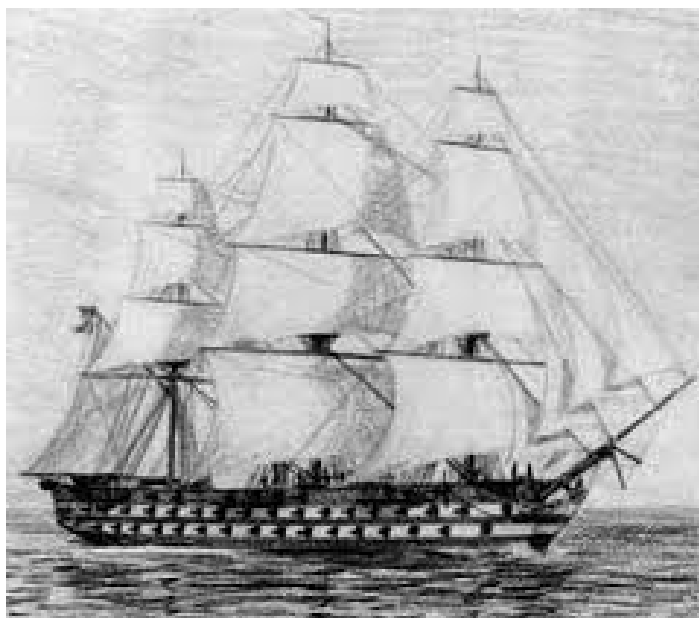
Træfningen ved Rügen

17. marts 1864 forsøgte preussiske flådestyrker at bryde den danske flådeblokade, idet korvetterne Arcona og Nymfhe stod ud fra Swinemünde med kurs østover for at undersøge om der var danske skibe i farvandet.

Da der ikke umiddelbar blev konstateret dansk tilstedeværelse, fortsatte de preussiske skibe med kurs mod vest og her blev forstærket med avisoen¹⁾ Loreley og seks dampkanonbåde. Den samlede preussiske eskadre stod nu mod nord i frontorden.

Da Jachtmann nærmede sig sydfra ved middagstid 17. marts havde billedet imidlertid ændret sig totalt. Ud for Jasmund blev den den preussiske eskadre sigtet af den danske styrke, under kommando af kontreadmiral C. E. van Dockum.

Flagskibet Sjælland lå der stadig, men ud over de to korvetter Thor og Hejmdal havde det nu fået selskab af skruelinieskibet Skjold, (64 kanoner, 9,7 knob), der var stødt til om formiddagen,

Skruelinieskibet Skjold

og nordfra nærmede der sig desuden en skruefregat.

Van Dockum havde håbet, at det var Jylland, (44 kanoner, 12 knob), men da det viste sig at være den mindre og langsommere Tordenskjold, (38 kanoner, 8 knob), satte han kursen sydover mod de angribende preussiske skib uden at afvente forstærkningen.

Skruefregatten Tordenskjold

Ved tretiden var man kommet på skudhold og efter at have udvekslet et par bredder drejede fjenden sydover og de efterfølgende knap to timer formede sig som en retrætefægtning, hvor til sidst kun de danske bovkanoner og det preussiske hæktskyts kom i anvendelse.

Det kom kort efter til en heftig skudveksling mellem de to flådestyrker, uden at der dog blev anrettet større skader.

Efter mindre end halvanden times kamp fortrak de preussiske flådestyrker mod syd, De preussiske skibes fartoverskud på ca. 2 knob medførte, at afstanden efterhånden øgedes til ½ sømil, hvorefter skydningen måtte indstilles - uden at det lykkedes for den danske flåde at afskære dem retræten.

Hen under aften slap preusserne ind til Swinemünde i god behold. Kanonbådsflotillen kom ikke til at spille nogen rolle.

Det lykkedes således ikke for Preussen umiddelbart at bryde den danske flådeblokade, men affæren gjorde, at den danske flåde fortsat måtte koncentrere mange enheder til en fortsat blokade.

Flådeblokaden opretholdt

Tabene begrænsede sig til tre dræbte og 19 sårede i Sjælland, preusserne mistede fem dræbte og otte sårede. Det var den unge preussiske flådes ilddåb, og kort efter træfningen forfremmedes Jachtmann til kontreadmiral.

Men forsøget på at bryde den danske blokade var mislykkedes og skønt den preussiske flåde modtog forstærkninger i de følgende måneder blev det ikke gentaget.

De danske flåde bibeholdt såvel i den østlige Østersø, som i de to andre operationsområder, søherredømmet under resten af krigen.

17. marts 1864 Midt i billedet ses skruefregatten SJÆLLAND, der affyrer sine bovkanoner mod den flygtende fjende, sandsynligvis Jachtmanns ARCONA, der svare med sit hækskyts. Til højre i billedet ses linieskrueskibet SKJOLD, der vel ikke længere er på skudhold.

Nordsøeskadren

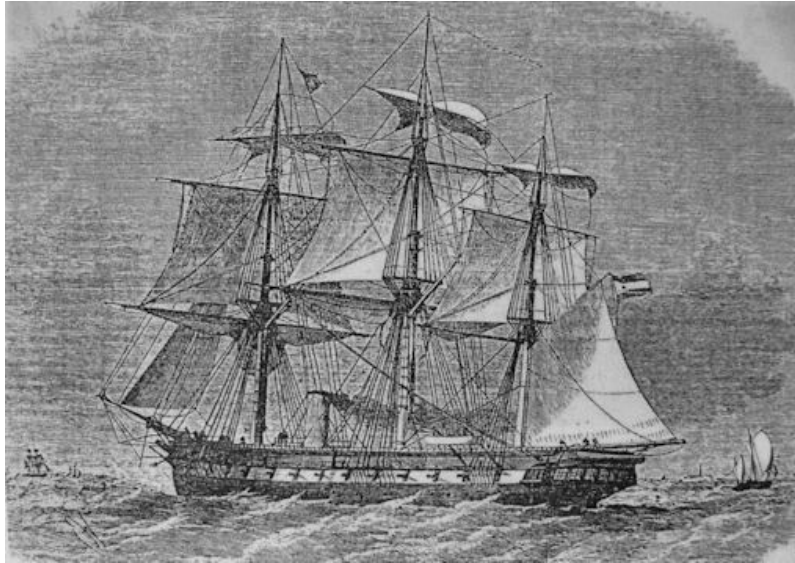
Allerede i starten af marts 1864 havde Marineministeriet modtaget efterretninger om, at østrigerne forberedte afsendelsen af en større flådestyrke til danske farvande i et forsøg på, sammen med preusserne, at bryde den effektive danske flådeblokade. Den 18. marts lykkedes det for korvetten Dagmar at opbringe Hamborg skonnerten Tekla Schmidt ud for Texel i Nordsøen. Korvetten tjente desuden som en fremskudt observationspost i Nordsøen.

Skruekorvetten Dagmar

Dette bevirkede, at Marineministeriet omgående besluttede at formere en Nordsø-eskadre. Eskadren skulle bestå korvetten Dagmar, der allerede befandt sig i området, samt af fregatten Niels Juel og skruekorvetten Hejmdal, der befandt sig i København. Marineministeriet havde udpeget orlogskaptajn Edouard Suenson som chef for eskadren.

4. april om morgen lå fregatten, efter endt reparation, og Hejmdal sejlklar på Københavns Red. Næppe en time efter at de to danske skibe havde forladt Reden, fik man i Marineministeriet telegrafisk meddelelse om, at den østrigske fregat Radetzky havde forladt Gibraltar, med kurs mod nord.

Den østriske fregat Radetzky

Edouard Suenson

Orlogskaptajn
Edouard Suenson,

Marineministeriets valg af orlogskaptajn Edouard Suenson som eskadrechef var næppe nogen tilfældighed. Suenson havde allerede høstet hæder og krigserfaringer i den 1. slesvigske krig 1848-50 som chef for hjuldampskibet Hekla, ikke mindst i kampen ved Neustadt 20. juli 1850. Allerede måneden efter deltog han i træfningen mellem Hekla og dampskibet Løwe og 4 slesvig-holstenske kanonbåde i Kieler-fjorden. Derudover havde Suenson også høstet værdifulde erfaringer allerede omkring 1830, da han i en periode gjorde tjeneste i den franske Middelhavsflåde.

Kurs mod Norge

Efter en sejlads i stiv kuling i Kattegat ankom de to danske skibe til Kristianssand i Norge 8. april, hvor de havde forventet at mødes med korvetten Dagmar, for at have eskadren samlet. Da Dagmar ikke befandt sig i Kristianssand formodede Suenson, at det var et tegn på, at de østrigske orlogsfartøjer fortsat ikke befandt sig i Nordsøen, en antagelse han senere fik bekræftet fra Marineministeriet.

Var vejret uroligt da skibene sejlede mod Kristianssand. Det var til gengæld rent magsvejr, da eskadrechefen besluttede at sejle fra Kristianssand 9. april med kurs mod syd for at forene sig med Dagmar i Nordsøen, klar til at tage udfordringen op fra den østrigsk-preussiske eskadre, der måtte formodedes snart at dukke op i Nordsøen.

To dage efter, 11. april, fik eskadren kontakt med Dagmar, og orlogskaptajn Edouard Suenson havde nu hele sin eskadre samlet, klar til at løse sin opgave.

Men endnu var der ingen sikre efterretninger om, hvor de østrigske og preussiske skibe befandt sig. Der indløb hele tiden telegrammer, som fortalte om deres bevægelser fra Gibraltar og med kurs mod nord.

Under russisk flag

Suenson brugte den mellemliggende tid til at sikre sine forsyningslinier, ikke mindst at sørge for, at han kunne skaffe sig de nødvendige mængder kul til sine skibe. De nødvendige ordrer til den forestående kamp blev ligeledes udstedt og indøvet.

Alt imens varetog eskadren den fortsatte blokade mod de tyske havne, ligesom der blev foretaget adskillige forsøg på opbringelser af mistænkelige fartøjer.

Blokaden var nu så effektiv, at der blev foretaget adskillige proformahandler med handelsfartøjer, således at flere tyske skibe nu sejlede under russisk flag for at sikre sig mod den danske blokade.

Ganske ofte blev et skib opbragt for umiddelbart efter at vise sig, at det ganske få dage forinden var blevet overtaget af et russisk proformafirma. Dette vanskeliggjorde blokadetjeneste i svær grad.

Stilhed før stormen

Hen imod midten af april kunne man fra dansk side mærke en tiltagende fjendtlig aktivitet, til trods for de diplomatiske forsøg på at standse krigen. Der var således blevet indkaldt til en konference i London, 20. april 1864, med henblik på at opnå en våbenhvile mellem Danmark og Preussen/Østrig. Men fra dansk side var der ingen tvivl om, at man fra preussisk side ville sætte alle kræfter ind for at tage Dybbøl inden konferencen tog sin begyndelse og de danske styrker forblev derfor i fuldt alarmberedskab.

Stormen på Dybbøl - for 2. gang

18. april 1864, kl. 4 om morgenen, indledte de preussiske styrker et voldsomt bombardement af de danske stillinger for at nedbryde deres sidste modstandskraft.

Præcis på slaget 10 ophørte artilleriilden og det preussiske stormløb mod de danske stillinger blev indledt.

Fra panserbatteriet Rolf Krake kunne man se, hvad der foregik og chefen, orlogskaptajn Rothe, valgte omgående at stå ind i Vemmingbund for at støtte de danske styrker, selv om han ikke havde modtaget det aftalte signal.

De fremrykkende fjendtlige kolonner blev omgående taget under beskydning, samtidig med at Rolf Krake også selv blev udsat for en kraftig fjendtlig beskydning. Pludseligt trængte en fjendtlig granat gennem dækket og sprang i banjerdækket lige omkring mesan-masten, hvorved løjtnant W. B. Jespersen blev dræbt og ni mand blev såret.

Næsten samtidigt trængte en granatsplint gennem ristværket på det forreste kanontårn, og sårede en af artilleristerne hårdt.

Løjtnant W. B. Jespersen

Midlertidig våbenhvile

Efter at Dybbøl var faldet koncentrerede hæren sig nu om forsvaret af Sønderborg og Als.

Rolf Krake blev derfor allerede 19. april beordret til at tage station i Augustenborg fjord, uden for rækkevidden af de preussiske kanoner på Jyllands siden. Her blev skibet liggende indtil det 12. maj hvor det lykkedes at få etableret en midlertidig våbenhvile mellem Danmark og Preussen/Østrig. Samme dag som våbenhvilen var en kendsgerning, afgik skibet til Orlogsværftet i København for de nødvendige reparationer efter de mange træffere i de indledende kampe.

Manglende efterretninger

I de sene april dage savnede Suenson efterhånden nøjagtige informationer om både fjendens styrke, og hvor fjenden befandt sig. Det ansås dog for helt sikkert, at de østrigske flådeenheder fortsat ikke var nået frem til Nordsøen.

En melding om, at Dybbøl var faldet 18. april nåede frem, men var ikke med til at øge humøret om bord i den danske eskadre.

Korvetten Dagmar havde om eftermiddagen 19. april sat kursen vestpå mod Texel, medens Hejmdal havde sat kursen mod Elbens munding for at opbringe en prise, da Suenson fik information om, at to østrigske fregatter havde forladt Brest den 18. eller 19., og at det østrigske linieskib Kaiser ventedes i næste uge.

Vel vidende, at den danske korvet ville være prisgivet, hvis den løb ind i en overlegen østrigsk styrke, besluttede Suenson at eftersætte Dagmar og atter få samling på sin eskadre.

Undervejs lykkedes det for Niels Juel at få kontakt med Hejmdal, der måtte opgive sit forehavende med at borde en tysk prise, og i fællesskab satte de to skibe nu for fuld damp efter Dagmar.

Ved daggry kunne man i kikkerten se Dagmar på vej ind til Den Helder i Holland, og i løbet af eftermiddagen var eskadren atter samlet og kunne sætte kursen tilbage mod Helgoland.

Chefen for korvetten Dagmar, kaptajnløjtnant G. F. W. Wrisberg, kunne endog orientere om, at han i Nieuwediep havde observeret de tre preussiske kanonbåde Blitz, Basilisk og Seehund samt hjuldampskibet ADLER, som flåden jo havde søgt siden januar.

Kanonbåden SMS Basilisk

Hjuldampskibet SMS Adler

Tilbage mod Kristianssand

21. april var eskadren tilbage ved Helgoland, men efter at man havde haft en båd i land, kunne man blot konstatere, at der ikke forelå nogle nye efterretninger eller instrukser fra Marineministeriet. Via et privat telegram havde man erfaret, at Als var blevet løbet over ende i løbet af nogle få dag, og der herskede derfor stor usikkerhed om, hvorvidt Marineministeriet havde mulighed for at komme i kontakt med eskadren i Nordsøen.

Om bord i eskadren spekuleredes der også på, om landet måske havde mere behov for den maritime styrke i forsvaret af bælteerne og Østersøen, efterhånden som de preussiske tropper trængte frem. Manglen på efterretninger gjorde det svært at danne sig et klart billede af situationen, og da de få efterretninger man modtog tilmed ind imellem var direkte selvmodsigende, besluttede Edouard Suenson sig for at samle sine tre skibshefer til et krigsråd om bord på Niels Juel, for at drøfte situationen.

Her besluttedes det at trække Nordsø-eskadren tilbage til Kristianssand, ikke mindst for at kunne komme i pålidelig kontakt med Marineministeriet, men også fordi man herfra fortsat ville have et godt udgangspunkt for at løse sin opgave, uden at få afskåret en eventuel retrætemulighed.

Klokken 8 om morgenen 23. april ankrede Nordsø-eskadren op på reden ved Kristianssand, hvorefter man omgående sendte telegram til Marineministeriet i København, og samtidigt sørgede for forsyninger til skibene, ikke mindst kul, således at man snarest var klar til at stikke til søs igen.

Nyt fra Marineministeriet

I Marineministeriet i København var man, indtil man modtog telegrammet fra Suenson fra Kristianssand, fortsat af den opfattelse, at Nordsø-eskadren befandt sig ved Helgoland, og i ministeriet vidste man intet om, at efterretningsvæsenet havde svigtet så totalt, som det var sket. Marineministeriet kunne nu informere om, at de to østrigske fregatter endnu ikke havde forladt Brest, ligesom 2. afdeling af den østrigske eskadre med bl.a. linieskibet Kaiser fortsat befandt sig ved og omkring Lissabon.

Linieskibet SMS Kaiser

Marineministeriet meddelte at skruefregatten Jylland som iøvrigt var søsterskib til Niels Juel, under kommando af orlogskaptajn P. C. Holm, ville blive tilknyttet som forstærkning til eskadren. Dette var en særdeles kærkommen forstærkning, men samtidigt blev det mærkværdigvis meddelt, at korvetten Dagmar skulle udgå af eskadren.

Suenson fik herefter instrukser om at patruljere med sin eskadre i en linie mellem Kristianssand og Hanstholm indtil Jylland dukkede op fra København.

Orlogskaptajn
P. C. Holm

Skruefregatten Jylland

Mens vi venter på JYLLAND

I de efterfølgende dage fortsatte eskadren sine patruljeringer i området mellem Hanstholm og Kristianssand, alt i mens man afventede forstærkningen fra København.

28. april blev Dagmar beordret hjemover, samtidigt med at Suenson fik ordre om at udvide sit operationsområde længere mod syd, da det nu kunne oplyses, at de to østrigske fregatter havde forladt Brest, men fortsat befandt sig i den Engelske Kanal.

Niels Juel og Hejmdal fortsatte patruljeringen i området med lejlighedsvis suppleringer af forsyningerne i Kristianssand.

30. april modtog eskadrechefen et signal om, at de to østrigske fregatter nu befandt sig ved Dover. Efter at eskadren 4. maj atter var gået ind til Kristianssand for at supplere beholdningerne med bl.a. vand og kul, kunne de på vejen ud se et orlogsskib i det fjerne.

Dette viste sig snart at være den længe ventede fregat, Jylland. Orlogskaptajn Holm, chef for Jylland, medbragte nye ordrer til Suenson, der omgående beordrede eskadren sydpå mod Helgolands-bugten med det formål at søge kontakt med den østrigsk-preussiske eskadre.

6. maj 1864 stod den samlede Nordsø-eskadre, nu bestående af fregatterne Niels Juel og Jylland samt skruekorvetten Hejmdal, derfor sydover mod Helgolands-bugten for at genoptage blokaden af de tyske havne, og i nødvendigt omfang forsøge at stoppe den østrigsk-preussiske eskadre. Fra flere kilder kunne det samtidig bekræftes, at 1. del af den østrigske eskadre, under kommando af kaptajn Tegetthoff, allerede var ankommet til farvandet og havde forenet sig med de tre preussiske kanonbåde i Texel.

Nordsøeskadren i linieformation 9. maj, bestående af fregatterne NIELS JUEL(forrest) og JYLLAND samt korvetten HEJMDAL.

Den samlede østrigsk-preussiske eskadre, der nu bestod af de to østrigske fregatter Schwarzenberg og Radetzky samt de preussiske kanonbåde, Blitz, Basilisk og Seehund, og hjuldampskibet Adler, havde nu taget station i Cuxhafen.

Den østriske fregat SMS Schwarzeberg

Lidt problemer undervejs

Natten igennem fortsatte den danske eskadre under fuld damp sydover i Nordsøen i en frisk sydøstlig vind. Lørdag morgen 7. maj måtte Hejmdal signalere, at bagbords kedel var læk. Det skete på et meget uheldigt tidspunkt, og tvang eskadren til at ligge stille for rebede sejl, medens mandskabet om bord på Hejmdal arbejdede på højtryk for at udbedre skaden.

Heldigvis kunne skaden udbedres af besætningen, og tolv timer senere kunne den danske eskadre fortsætte sin sejlads mod syd.

Da eskadren ankom til Helgolandsbugten 8. maj om formiddagen sigtede man en dampfregat. Jylland blev sendt efter denne fregat, som senere viste sig at være den britiske fregat Aurora.

Endnu havde man ikke selv sigtet den østrigsk-preussiske eskadre, men fra kommandanten på Vesterhavsoerne, kaptajnløjtnant O. C. Hammer, blev man orienteret om, at fjendens flådestyrke var blevet observeret i området.

Britisk fregat HMS Aurora

Hvor var den danske eskadre

Den østrigske eskadrechef, kaptajn Tegetthoff, havde ligesom den danske eskadre i lange perioder savnet pålidelige oplysninger om situationen i området, efter at han 3. maj var blevet forenet med de tre preussiske skibe i Cuxhafen.

Dagligt havde han derfor været nødsaget til at sejle ud, blot for at konstatere, at der ikke var nogen danske skibe i området. 7. maj sigtede man en fregat, som man mente var dansk, men på tæt hold viste det sig atter at være den britiske fregat Aurora.

Fra flere kilder kunne det nu bekræftes, at den østrigske eskadre, under kommando af kaptajn Tegetthoff allerede var ankommet til farvandet og havde forenet sig med de tre preussiske kanonbåde og hjuldamskibet Adler i Texel. Den samlede østrigsk-preussiske eskadre havde nu taget station i Cuxhafen.

Slaget ved Helgoland

9. maj om morgenen havde den østrigske eskadre været på rekognoscering, da man ved returnering til Cuxhafen fik besked om, at den danske eskadre var blevet observeret i området omkring Helgoland.

Omgående stod den samlede østrigsk-preussiske eskadre nordpå i kølvandsorden for at møde den danske Nordsø-eskadre i et forsøg på at bryde den danske flådeblokade.

Den østrigske fregat Schwarzenberg (tv. i billedet) er skudt i brand og drejer af, medens Radetzky lige agten for går frem for at dække den.

Styrkeforholdet mellem de to eskadrer var næsten lige. De østrigske kanoner var dog på flere måder var de danske lettere overlegne.

Fjenden i sigte

Der skal være våbenhvile til lands og til vands fra 12. maj, således lød budskabet på en konference i London, men dette budskab var denne morgen 9. maj 1864 ikke nået ud til de søstridskræfter, der hastigt nærmede sig hinanden.

Da solen stod op 9. maj 1864 lå Helgolands Bugten rolig og blank i den friske morgenbelysning, medens en rolig sydøstlig brise luftede lidt. Enkelte fiskere, der var ude at røgte deres garn, skimtedes, medens den danske Nordsø-eskadre kom sejlen nordfra.

Ved 10-tiden fik udkiggen om bord på Niels Juel et skib i sigte inde under Helgoland. Det viste sig endnu engang at være den britiske fregat Aurora. Lidt efter kunne udkiggen dog melde om yderligere fem skib i sigte i syd-sydvestlig retning.

Kort efter blev det konstateret, at de to forreste skibe var fregatter, medens de tre øvrige var lidt sværere at identificere. Ingen tvivl, fjenden var i sigte, og om bord i de danske skibe lod man mandskabet skaffe og klæde om.

Herefter lod Suenson de øvrige skibe i eskadren løbe på klods hold af Niels Juel og holdt en kort tale til besætningerne:

"Dér har I Østrigerne, Folk. Nu møder vi dem. Jeg stoler på vi ville kæmpe som vore tapre Kammerater ved Dybbøl!"

Herefter blev der gjort klar til kamp om bord i de danske skibe, som samtidig faldt ind i den allerede beordrede kølvandsformation med fregatten Niels Juel forrest som flagskibet.

Klar til kamp

Styrkeforholdet mellem de to eskadrer var næsten lige, idet de østrigske kanoner dog på flere måder var de danske lettere overlegne. Udfaldet af en kamp var derfor på ingen måde givet på forhånd. Havde Marineministeriet ikke valgt at sende korvetten Dagmar til Østersøen havde situationen set ganske anderledes ud, og Suenson ville med fire skibe have et klart overtag, og resultatet dermed næsten givet på forhånd.

Nu var styrkeforholdet næsten lige, da eskadrene mødtes ved Helgoland 9. maj 1864, og udfaldet af kampen var altså ikke sikret på forhånd gennem en koncentration af overlegne styrker.

Ildåbning

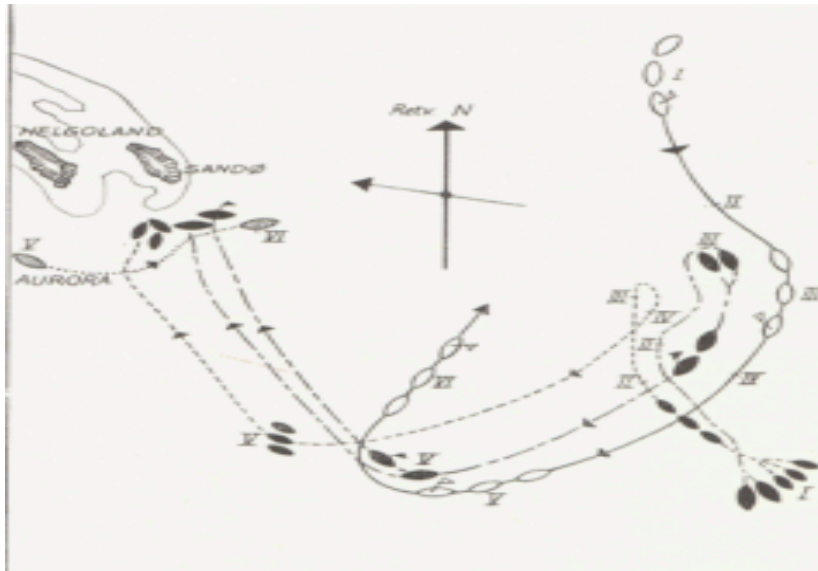
Klokken 1345 åbnede den østrigske fregat Schwarzenberg ilden mod de danske skibe på omkring 3700 meters afstand.

Men først da afstanden var blevet langt mindre gav Suenson ordre til at åbne ilden fra dansk side. Østrigerne holdt til at begynde med en noget østlig kurs, som om det var hensigten at løbe foran om den danske linie.

Den danske eskadre imødegik dog dette ved at dreje bagbord over, og tvang dermed østrigerne tilbage igen på modsat kurs.

Styrkerne passerede herefter hinanden på ca. 1800 meters afstand under heftig skydning.

Suenson bemærkede, at de tre preussiske kanonbåde var sakket noget agterud, og forsøgte derfor at bryde fjendens linie.

De danske skibe er her de hvide, østrigske og preussiske sorte.

Romertallene angiver de to styrkers samtidige positioner under de forskellige faser af kampen.

Tegethoff indså dog hurtigt faren for, at de tre kanonbåde skulle blive afskåret og drejede derfor styrbord over og stod nu i frontorden ned mod den danske linie for at komme ind på klos hold, og muligvis forsøge en entring.

Intens kamp

De tre danske skibe, der holdt en tæt kølvandsformation, modtog de østrigske fregatter med en så kraftig ild, at den østrigske eskadrechef så sig nødsaget til at ændre kursen.

Afstanden mellem de to eskadrer var efterhånden nået ned på kun 400 meter, og samtidigt tiltog den danske kanonild i heftighed.

De to flagskibe Niels Juel og Schwarzenberg beskød hinanden, medens Jylland og Hejmdal koncentrerede deres ild mod den østrigske fregat Radetzky. De preussiske kanonbåde holdt sig på så lang afstand, at deres ild var totalt virkningsløs.

Slaget ved Helgoland 1864

Den danske eskadre fik på denne måde tilkæmpet sig en artillerimæssig overlegenhed, som på østrigsk side især gik ud over Schwarzenberg, der to gange brød i brand. Flere kanoner blev ødelagt og antallet af dræbte og sårede steg.

På dansk side gik det mest ud over Jylland, hvor en østrigsk granat slog ned ved kanon nr. 9, og dræbte eller sårede hele kanonbesætningen.

Afgørelsen

Kampen fik sit afgørende vendepunkt omkring kl. 1530, da en granat sprang i bugen på Schwarzenbergs formærsejls og antændte det tørre sejl og tovværk, der snart stod i lys lue.

Om bord i Schwarzenberg viste det sig hurtigt umuligt at slukke branden, da maskinpumpen var blevet ødelagt under kampen. Følgerne af denne skade tvang derfor Tegetthoff til at afbryde kampen og søge ind mod neutralt engelsk territorium ved Helgoland.

Radetzky lagde sig imellem den brændende Schwarzenberg og den danske eskadre for at beskytte det østrigske flagskib, der dermed undgik yderligere overlast.

Suenson gav omgående sine skibe ordre til at forfølge den undvigende østrigs-preussiske eskadre, men netop i det øjeblik sprang en granat i chefens kahyt ombord på Jylland, og ødelagde fregattens styregrejer. Fejlen blev hurtigt udbedret, men denne kortvarige forsinkelse var nok til at give fjenden et afgørende forspring.

Den danske eskadre havde der med mistet muligheden for at afskære fjendens retræte til neutralt territorium, ikke mindst da den engelske fregat Aurora lagde sig imellem.

Klokken 1630 var kampen ophørt, og Suenson beordrede sin eskadre nordøst over og blev liggende for at observere fjenden.

Sejr eller uafgjort

Det lykkedes imidlertid senere for den lemlæstede østrigsk-preussiske eskadre i ly af mørket at nå tilbage til Cuxhafen uden at den danske eskadre kunne gribe ind.

Efterfølgende blev der rejst spørgsmål om, hvorvidt slaget ved Helgoland kunne betragtes som en dansk sejr, eller om slaget egentlig endte uafgjort!

Faktum er imidlertid, at det lykkedes for den danske flåde at opretholde blokaden mod de tyske havne.

Slaget ved Helgoland var dermed ubetinget en taktisk dansk sejr, der tvang de fjendtlige flådestyrker ind på neutralt territorium i så stærkt medtaget tilstand, at disse var ukampdygtige flere dage efter.

Kort efter slaget fik Suenson ordre til at afgang til Norge, da en våbenhvile var på vej. Den midlertidige våbenhvile mellem Preussen og Danmark trådte i kraft 12. maj 1864, hvorefter den danske flådeblokade blev hævet.

Slaget havde kostet Danmark 14 døde og 55 sårede, medens Østrig havde lidt et tab på 32 døde og 59 sårede. Preusserne havde ikke lidt tab.

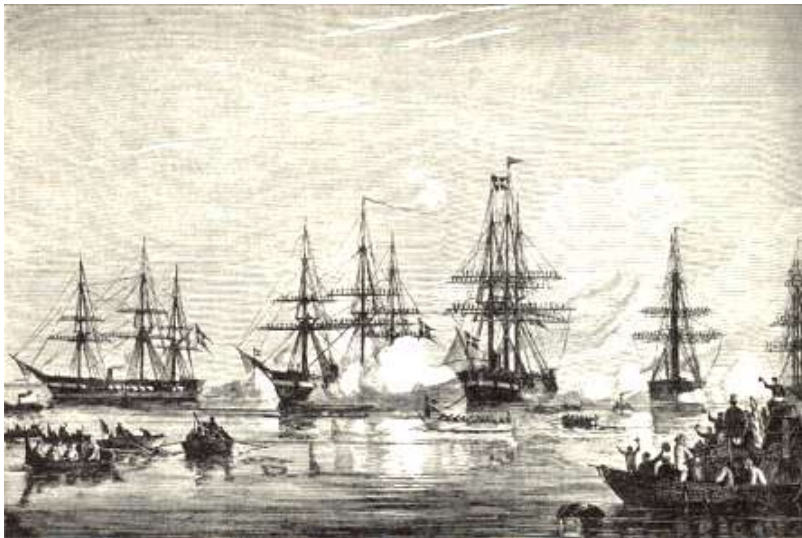
Da den danske eskadre forlod Helgolands Bugten passerede den atter engang Kristianssand, hvor de døde fra slaget blev begravet.

Dette blev Danmarks sidste egentlige søslag, hvor skibe kæmpede direkte mod skibe.

Heltemodtagelse i København

I København var der ingen tvivl om slagets udfald. Det var en dansk sejr!

En sejr, som den trængte nation havde brug for i en svær tid. Da Nordsø-eskadren anløb København, blev det fejret som en rigtig københavnerbegivenhed med bl.a. kongeligt besøg om bord.

Nordsøeskadren på Københavns Red efter kampen ved Helgoland.
Der afgives salut, og besætningerne mander ræer ved Kongens besøg ombord.

Forhandlinger i London

Allerede 25. april 1864 var der på engelsk initiativ indledt forhandlinger i London, den såkaldte "London-konference".

Samtlige krigens parter deltog i denne konference. Konferencen drøftede forskellige delinger af Slesvig, uden at det lykkedes at nå til enighed.

Sandsynligvis afledt af den danske sejr ved Helgoland 9. maj 1864 lykkedes det dog at få iværksat en våbenhvile, der trådte i kraft 12. maj.

Forhandlingerne i London brød dog sammen 20. juni da danskerne stod fast på kravet om en dansk grænse ved Dannevirke, en løsning som hverken Preussen eller Østrig kunne acceptere.

Danmark ville heller ikke acceptere, at en eventuel grænsedragning skulle drages ved en voldgift, hvilket ville indebære at fremmede magter skulle trække den fremtidige grænse.

Klar til forsvaret af Als

Rolf Krake havde ordre til at afgå til en position nord for Als, hvor orlogskaptajn Rothe beordredes til at indtage sin tidligere station i Augustenborg fjord. Det var hans opgave i samarbejde med hæren, at forhindre fjendens overgang over Als fjord og den nordlige del af Alssund.

De preussiske styrker havde udnyttet våbenhvilen til at opstille et stort antal batterier med riflet skyts på Jyllands siden, hvilket gjorde det nærmest umuligt for de danske skibe at besejle Als fjord i dagtimerne.

For at sikre, at Rolf Krake kunne gribe ind i rette tid, var der samtidig aftalt et signalsystem med hæren, som skulle tænde nogle bævner i land, såfremt de preussiske styrker forsøgte at krydse Alssund.

Panserbatteriet forblev herefter opankret i Augustenborg fjord med højt beredskab, dvs. under konstant klart skib og damp under kedlerne. Samtidig sendte skibet jævnligt patruljefartøjer ud til den nordlige del af Alssund for at holde øje med, hvorvidt de preussiske styrker skulle begynde en overgang over sundet.

Våbenhvilen udløber

Knapt var våbenhvilen udløbet 26. juni 1864 før de preussiske styrker iværksatte et angreb med stormbåde over Alssund.

Klokken 2 om natten, 29. juni, kunne der fra Rolf Krake høres kraftig geværild fra Alssund, og chefen formodede, at et preussisk angreb og overgangen over Alssund var i gang.

Der blev omgående slået alarm ombord, og orlogskaptajn Rothe beordrede omgående skibet til at bevæge sig til en position nord for Alssund.

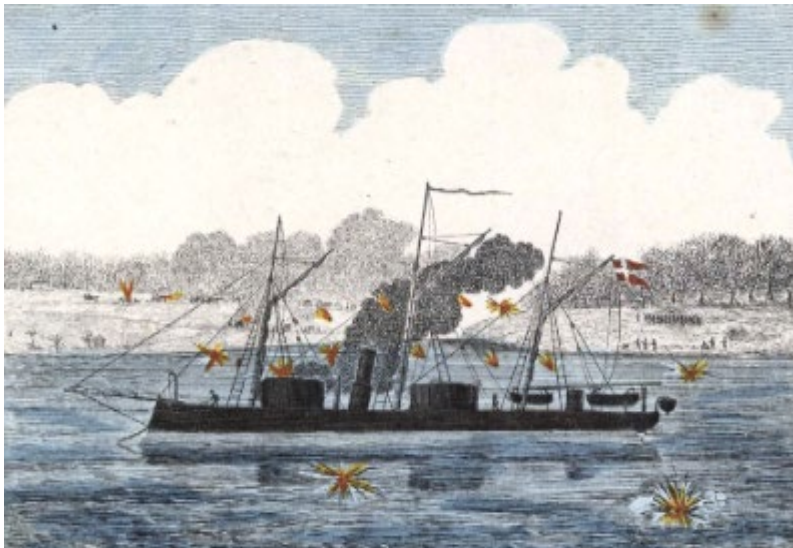
Panserbatteriet Rolf Krake nåede ved 03-tiden den nordlige del af Alssund, og herfra kunne man observere, at sundet var fyldt med både på vej frem og tilbage over sundet.

Den tyske overgang til Als 29. Juni 1864

Fra Rolf Krake blev der omgående åbnet ild mod de mange både. Først blev der skudt med skråsække²⁾ og lidt senere med granater. Den kraftige ild fra panserbatteriet spredte død og ødelæggelse blandt de små både der krydsede sundet.

Mange af bådene blev spredt og søgte hurtigst muligt ind til land på begge sider af Alssund og overførslen af tropper blev midlertidig bragt til umiddelbar standsning.

Rolf Krake Beskyder de tyske batterier

Ombord i Rolf Krake havde man dog ikke noget umiddelbart overblik over den militære situation på land eller nogen idé om, hvor mange styrker det var lykkedes for preusserne at overføre.

Efter i nogen tid at have holdt skibet gående i Augustenborg fjord uden at få de nødvendige informationer, Vel vidende, at så snart det blev lyst, ville skibet blive udsat for en meget kraftig beskydning på klods hold fra de preussiske batterier

Efter gentagne gange at være udsat for fjendtlig beskydning og samtidigt uvidende om, hvorvidt man kunne gøre mere gavn på stedet, besluttede chefen, efter samråd med sin næstkommanderende, kaptajnløjtnant E. Duntzfelt, i henholdt til sin forholdsordre at gå rundt om Als for at assistere ved troppernes eventuelle evakuering fra Als.

Kaptajnløjtnant
E. Duntzfelt,

De næste knapt 2 uger patruljerede eskadren i farvandet mellem Langelands sydspids og Kieler-fjorden, og dagligt kunne de preussiske styrker i de besatte områder se røgen fra den anseelig flådestyrke.

Planmæssig tilbagetrækning

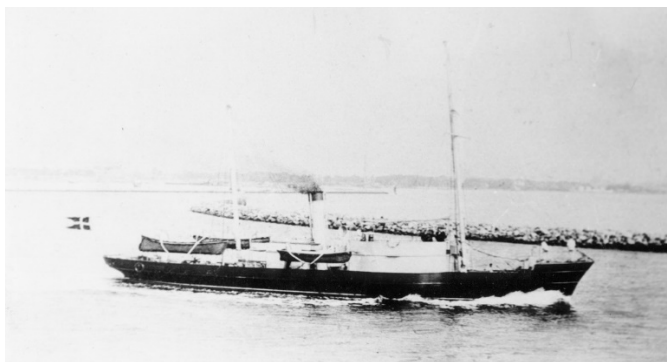
Efter i nogen tid at have holdt skibet gående i Augustenborg fjord uden at få de nødvendige informationer, og efter gentagne gange at være udsat for fjendtlig beskydning, bestemte orlogskaptajn Rothe sig for, i henholdt til sin forholdsordre, at gå rundt om Als for at assistere ved troppernes eventuelle evakuering fra Als.

Lidt i 5 om morggen stod Rolf Krake derfor nord op i Als fjord under kraftig beskydning fra de fjendtlige batterier på Jyllands siden.

I Als fjord var der stationeret en lille dansk styrke, bestående af hjuldampskibet Hertha, chef løjtnant H. E. Bluhme, og skruekanonbåden Willemoes, chef løjtnant A. C. R. Bærentzen, samt 3 bombekanon-chalupper og 1 bombekanonjolle.

Hjuldampskibet HERTHA.

Skruekanonbåden Willemoes

I dagslys ville disse skibe være stærkt truet af det preussiske artilleri og uden mulighed for at undslippe. Orlogskaptajn Rothe besluttede derfor at bringe skibene nord på og uden for fjendens skudvidde. Skibene blev herefter to ad gangen fortøjet til styrbords side af Rolf Krake, hvor de var beskyttet for den preussiske ild.

Det lykkedes først at bringe Hertha og en kanonchalup ud af fjorden, dernæst blev Willemoes og en anden kanonchalup bragt ud. Slæbningerne skete under kraftig preussisk beskydning og Rolf Krake besvarede ilden.

Det lykkedes det ikke at få bombekanonchalup nr. 19, reserveløjtnant H. P. Marcher, og bombekanonjollen Baagø, reserve-løjtnant P. C. Petersen, med ud fra Als fjord. Disse skibe blev derfor sprængt og besætningerne taget om bord i de andre skibe.

Als gik tabt

Efter at have evakueret de øvrige danske skibe uden for preussisk rækkevidde fortsatte Rolf Krake rundt om Als for evt. at assistere i overførelsen af de danske tropper til Fyn.

Det var lykkedes for panserbatteriet at få afgivet i alt 116 skud denne 29. juni 1864, men tabet af Als var en kendsgerning.

Selv var panserbatteriet atter blevet ramt adskillige gange, uden at det var lykkedes at gennembryde skibets panser. Mesanmasten var dog så hårdt medtaget, at den måtte kappes.

I alt fik panserbatteriet Rolf Krake fra marts til juni 1864 afgivet 306 stk. 60-punds granater i slaget om Als, men dette kunne ikke alene redde øen for den preussiske invasion.

Vesterhavsøerne opgives som sidste skanse

Kaptajnløjtnant
O. C. Hammer

På Vesterhavsøerne var det lykkedes for en lille styrke under kommando af kaptajnløjtnant O. C. Hammer at holde øerne fri for fjendtlig landgang til dagen før fjendtlighedernes ophør.

Styrken bestod af to små armerede dampskibe, 8 kanonjoller, et antal toldkrydsere samt et kompagni soldater, og det var lykkedes under hele krigen at afværge adskillige oprørsforsøg.

Men stillingen på øerne blev alvorligt forværret, da den danske Nordsø-eskadre forlod Nordsøen efter slaget ved Helgoland. Hammer havde indtil da kunnet koncentrere sig om forsvaret ind mod land, men nu blev han også indesluttet fra søen.

11. juni ankom den østrigske flåde i Helgolandsbugten og blokerede nu også øerne fra søsiden. Et østrigsk forsøg på at angribe Sild fra søsiden blev imidlertid forhindret af de danske kanonbåde. Men på længere sigt var situationen uholdbar, og blot dagen før våbenhvilen indtraf, måtte Hammer 19. juli kapitulere efter at han havde iværksat en ødelæggelse af kanonjollerne. Herefter blev alle øerne med undtagelse af Fanø besat af fjenden.

Fred, men Sønderjylland går tabt

Indtil våbenhvilen mellem Danmark og Preussen-Østrig blev sluttet 20. juli fortsatte panserbatteriet Rolf Krake sammen med andre skibe, herunder panserskonnerten Esbern Snare, patruljeringen i farvandet mellem Als og Fyn, for at afværge en eventuel fjendtlig overgang til Fyn.

Panserskonnerten Esbern Snare

7. august 1864 returnerede panserbatteriet Rolf Krake til København.

Men tabet af Als havde vakt sorg og vrede i hele landet, og det gjaldt om at finde en syndebuk for dette tab. Skuffelserne blev rettet mod hæren, men også mod Rolf Krake's optræden.

Ved fredsforhandlingerne i Wien blev Danmark stillet over for det ultimatum, at bl.a. Slesvig, Holsten og Lauenborg skulle afstås til Preussen og Østrig i forening.

Danmark havde ikke noget valg, og 30. oktober 1864 undertegnedes freden i Wien og godkendtes kort efter i den danske Rigsdag. Med denne fred var Danmark atter blevet mindre.

Som det havde været tilfældet i 1814, hvor Norge gik tabt, kom turen denne gang til hertugdømmerne, således at Danmarks sydlige grænse nu gik omtrent ved Kongeåen.

En kommissionsdomstol nedsat i 1865, efter bl.a. orlogskaptajn Rothes ønske, undersøgte forholdene og dispositionerne i forbindelse med forsvaret af Als og kunne i december 1866 kende Rothe fri for tiltale. Han havde gjort, hvad der var muligt.

L.E.K

-
- 1) Dictionnaire de la Marine Française 1788-1792 (af Nicolas-Charles Romme) beskriver avisos som "småbåde designet til at bære ordrer eller forsendelser" altså et lille og hurtigsejlende (let armeret) orlogsfartøj til efterretningstjeneste.
 - 2) En skråsæk er i bund og grund det samme som en kardæsk men med den forskel at en Skråsæk er som navnet beskriver en lille sæk med træbund, hvori der er fyldt skrå. Skråsække udskydes med en kanon og bibringer fjenden store personskader ved de spredende småstumper, skråen (*Skrå er et gammelt ord for jernaffald*)

Eksempel på en Skråsæk fyldt med jernkugler